

Amb bones paraules

Més sobre la terminació -ó

Text: **Gabriel Bibiloni**
http://bibiloni.cat

A l'article precedent havíem vist que en català el sufix *-ó* serveix per a formar derivats diminutius (*finestró, barbó, butxacó, carreró, guitarró, etc.*), mentre que en castellà l'equivalent *-ón* produeix derivats augmentatius (*cucharón, portón, sillón*). Però la majoria de paraules catalanes acabades en *-ó* no són derivades sinó procedents de mots del llatí vulgar o bé manllevades a altres llengües.

Cabró no és un derivat de *cabra* sinó una evolució del llatí *caprone*, tot i que aquest sí que és format a partir de *capra*. Moltes paraules catalanes acabades en *-ó*

procedeixen de mots llatins en *-one(m)*, alguns, diminutius: *bastó (bastone), ciuró (cicerone)*, derivat diminutiu de *cicer*, *colló (coleone), dragó (dracone), falcó (falcone), graó (gradone), meló (melone), pulmó (pulmone), sermó (sermone)*. Són paraules que es troben en les altres llengües romàniques amb la terminació corresponent: francès i romanès *-on*, espanyol *-ón*, italià *-one* o portuguès *-ão*.

Moltes altres paraules acabades en *-ó* són manlleus fets a altres llengües, una vegada el català ja era una llengua constituïda. Els primers d'aquests manlleus que podríem esmentar són un grapat de castellanismes, la naturalesa dels quals es veu en el mateix fet del caràcter augmentatiu de la derivació. Esmentarem *rosotó* (de l'espanyol *rosotón*, derivat augmentatiu de *roseta*), que en bon català ha de ser *rosassa; bodegó*, que en

català és una bodega petita, però amb el significat de "natura morta" ve del castellà *bodegón*, derivat augmentatiu de *bodega; rengló*, de l'espanyol *renglón*, sortit de *reglón*, derivat augmentatiu de *regla*; o *teló*, el dels teatres (de l'espanyol *telón*, derivat augmentatiu de *tela*), que en català hauríem de dir *cortina* sense gens de por (i en lloc de *teló de fons, tela de fons*; i per al famós *telón de acero, cortina de ferro*, com les altres llengües europees). Tots aquests castellanismes figuren –diria que lamentablement– al diccionari de l'Institut (*rengló* amb significat limitat).

El francès ens ha cedit, normalment passant per l'espanyol –la llei de la dependència lingüística–, una munió de mots acabats en *-on* en aquell idioma, que lògicament hem adaptat amb la terminació *-ó*. Són paraules en general necessàries, normalment escampades per les

diverses llengües europees: *avió (avion), biberó (bibéron), bidó (bidon), bombó (bombon), camió (camion), campió* (francès antic *campion*), *cotilló (cotillon), cupó (coupon), edredó (édredon), galó (gallon), marró (marron 'castanya')*, *pavelló (paveillon), pistó (piston), sifó (siphon), visó (vison) o xampinyó (champignon)*. A Mallorca encara hi ha gent que pronuncia aquests mots a la castellana –*avion, camion, campeon, marron, sifon, etc.*–, cosa que mostra la interposició de l'espanyol de què parlàvem.

De l'italià hem agafat diverses paraules en *-one*, que, naturalment, hem fet acabar en *-ó*: *balcó (balcone), caneló (cannellone, de cannello 'canyeta'), cartó (cartone, derivat de carta 'paper'), filó (filone, de filo), macarró (sud-italià maccarone), medalló (medaglia), o saló (salone, de sala)*. Són mots que de l'italià s'han escampat també a les diver-

ses llengües europees i no en farem tampoc cap problema. La majoria dels exemples esmentats ens mostren que en italià la sufixació en *-one* té valor augmentatiu, com succeeix també en espanyol.

Ja anam veient que les paraules acabades en *-ó* són un món fascinant. Paraules d'origen altament divers: mots evolutius vinguts del llatí vulgar, mots formats en català per derivació i mots manllevats d'altres llengües modernes. Sense deixar els moltíssims cultismes llatins acabats en *-ió (acció, visió, connexió)*. És important destriar les paraules manllevades necessàries, normalment les que existeixen en les diverses llengües veïnes, i els castellanismes isolats que són un simple fruit de la dependència. Sobre aquests, i, concretament, els acabats en *-ó*, hi ha moltes més coses a dir. Però no hi ha més espai. Continuarem la setmana que ve.

PARADA DE LLIBRES

A les biblioteques de Barcelona engeguen el 2 d'octubre un cicle sobre les lletres japoneses, començant per Mishima i passant per Kawabata i Oe, i fins a Murakami i el *manga* (info a la xarxa, és clar), i al mateix temps s'hi presenta la primera edició del festival *Nits del Ramadà*, un muntatge intercultural perquè tothom celebri, entre el 26 al 28 d'aquest mes que acaba, el trencament del dejuni del Ramadà, en sigui o no practicant i amb independència de les creences o no creences personals (i col·lectives) sobre els afers religiosos. O sigui que ja tenim una direcció establerta, que promet actes i celebracions a dojo, sobre les inquietuds interculturals del personal. I tot sense que ens haguem de moure de casa, o gairebé.

Els que es moguin cap a Frankfurt, que no seran tants com l'any passat, si més no del nostre país,

hi podran celebrar una altra festa: la que s'hi dedicarà als 100 milions d'exemplars que ha venut Paulo Coelho. Un altre misteri, i al capdavall el misteri de tots els *best-sellers*, aquest de vendre 100 milions de llibres, del tema que sigui. I un altre, no menor, el dels que no han trobat encara cap llibre d'aquest autor que els faci el pes. Misteris.

Més a prop, tot i que ningú no ha dit que no arribi algun dia a Frankfurt, hi és el llibre, multipremiat, de Manuel Baixauli, *L'home manuscrit* (Editorial Moll), que comença guanyant el Premi Mallorca de Narrativa 2006 i que ha anat acumulant el Salambó, el de la Crítica Catalana, el Biennal de l'Institut Interuniversitari Valencià, el de la Crítica dels Escriptors Valencians... i ara el QWERTY de narrativa (atorgat pel programa homònim de Barcelona Televi-

sió, que dirigeix Joan Barril). Un llibre que sense premis, o des del primer, ja triomfa entre els lectors, i

que ha servit per confirmar l'oportunitat i l'encert d'una bona quantitat... de premis. I això no passa cada dia, ni tan sols cada any.

Canviem d'escala, i anem

als mars del sud. En parla Jack London a *Los mejores cuentos de los Mares del Sur*, editat per Navona, en relats plens de la força que London sap encomanar, aquella mateixa força original que s'escolà amb la literatura de viatges, no sabem cap a on, i que pràcticament ha desaparegut del panorama i dels interessos literaris actuals (i per descomptat dels *best-sellers*) i que resulta perfectament contrària a alguns productes de la globalització: quina sort que London no hagi pogut contemplar la conversió de tots els racons del món en destinacions turístiques!

I un paisatge encara més dur: el que es descriu a *La parcela de Dios* (Navona, també), la dura novel·la d'Erskine Caldwell que llança al món les misèries del sud nord-americà, l'estat de Geòrgia, i que dugué l'autor als tribunals, acusat d'obscè per no defugir de la misèria que s'hi denunciava. Relat d'una família que aplega la superstició més absurda (s'hi dediquen a excavar sense aturador, creient que trobaran or i fugiran miraculosament de

la misèria) i un impuls sexual incontenible que hi afegirà la tragèdia, a la misèria, i *best-seller* del seu temps, els anys 30, fou elogiada per Faulkner, Bellow i Pound, i la lectura que hi retroba aquells ambients de pobresa rural (social, econòmica i per descomptat moral) no serà la més fàcil d'evitar.

I de lluny, també d'un altre món, s'han recuperat les cartes de Tolstói (una selecció, de les més de 10.000 que es conserven), publicades per El Acanalado. Tolstói significa la saviesa i el coratge al mateix temps que la impassibilitat, potser la rendició, davant els mals que fluïxen sense remei de la naturalesa humana, i aquí hi ha un recull de petits (inútils, però literàriament enormes) dics de contenció: cartes d'amor a Valeria Arsenieva i a la seva esposa, Sofia Bers, cartes del voluntari de les guerres del Caucas i Crimea, notes de viatges per Europa, apunts pedagògics, joves intents literaris, anotacions a *Guerra i Pau* i a *Anna Karénina*, intercanvis amb Rilke, Rolland, Shaw, Bunin, Gorki, Gandhi o Strájev, i la cèlebre epístola al tsar Nicolau II.